

FENN A MAGASBAN

Árkossy István: *Világsíkok*

■ Árkossy István grafikus és festő-művész pazar kivitelű, gondolatgazdag és lenyűgöző képanyaggal teljessé tett albumát lapozgatva elcsodálkozunk a művész teljesítményén, és fölöttébb sajnáljuk, hogy helyszűke miatt csak ízelítőt adhatunk egy lassan őszbe hajló kivételes alkotóegénység nyitott életművéből. Abban viszont már most bizonyosak lehetünk, hogy maradandó nyomot fog hagyni maga után, és mindegyre felfelé ívelő alkotói életútja európai rangot ígér. Visszapillantva a gazdag tárházra, önkéntelenül felmerül bennünk a kérdés: hányféle képesség szorulhat egy emberbe? Mert egy személyben: grafikus, festőművész, könyvtervező, illusztrátor, színházak nagyra becsült díszlettervezője és író. Nem lesz könnyű dolgunk, ha csak egy röpke pillantást vetünk is a jelzett területekre.

Egyetemes érvényű és találó János Zoltán irodalomtörténész gondolata, amely szerint Árkossy István „...mintha a világ legmagasabb hegyormain állna, amikor alkotómunkába fog. Ami őseinek [...] a maga teljességében sohasem adatott meg, ő a »primitív« művészeti tárgyaktól a reneszánszon, a barokkon és a többi korstíluson vagy irányzaton át a nonfiguratív művészetig és még tovább lát.” „...Árkossy világteremtő művész [...] Egy teljes, újragondolt, mélyen elvont univerzum tárul fel képein.” (Horváth Hilda)

Munkáival ismerkedve az a meggyőződés alakul ki bennünk, hogy az elvontságok iránti fogékony, filozofikus alkatú művész nem reked meg a napi élet szokványos jelenségeinél,

figyelmét sokkal inkább a történelmi időre, az emberek személyközi kapcsolataiban és belső világukban észlelhető lényegi összefüggésekre, a mulandóban és a múlhatatlanban rejlő tartalmakra, áttűnésekre összpontosítja. Árkossy István nem ábrázoló művész. Nem az nyugtalanítja, foglalkoztatja (mint annyi más!), ami a felszínen villog, irizál, hanem a konkrétumok mögötti lényeges összefüggések leendő vagy lehetséges következményeinek képi felmutatása, illetve azok mibenléte. Éppen ezért, ha valamit meg szeretnénk érteni a művész sejtéseiből, sugallataiból, képei előtt állva nem mélázhatunk, képzeleghetünk ábrándozva, a katartikus élményekért nekünk magunknak is szellemi erőfeszítéseket kell tenni. Mert nem olyan művészet az övé, hogy no, tessék, elétek teszem a tálcát, és ezzel kész is van minden... Művészete meghívás egy élményeket rejtegető olyan sejtelmes képi világba, ahol „a képzőművészet, az irodalom és a filozófia egységében értelmiségi kötelezettségvállalás is jelen van”. (Fekete György)

Rápillantva a kötetre, meglepődünk, hogy a művész „életmű-albumát” Kolozsvárnak ajánlta. Mi oka lehetett ennek a szép, de szokatlan gesztusnak? Nem azért tette-e, mert azt kívánta jelezni ezzel, hogy ő ki-röppent, távozott ugyan az ősi fészekből, évtizedek óta Budapesten él és alkot, ám Erdély szellemi fővárosában eszmélt a világra, és ott érett művésszé? De jelentheti azt is, hogy az a hely, ahol a világra jöttünk-eszméltünk, eldöntheti/meghatározhatja gondolkodásunkat, érzésvilágunkat,

egész emberi habitusunkat. Aki Kolozsváron végigsétál a Farkas utcán, és megáll a Mátyás király építtette hatalmas kálvinista templom bejárata előtt, mellette Apáczai Csere János scholája falainak romjaival, vagy belép a Református Főgimnázium kapuján, az kétségkívül a magyar történelem és kultúra kellős közepén találja magát, ami óhatatlanul eszébe juttatja, hogy ebből a patinás intézetből kerültek ki olyan nagyságok, mint Bolyai Farkas, Kótsi Patkó János, Gyulai Pál, Áprily Lajos, Szabó Dezső, Kós Károly, Cs. Szabó László, Sütő András, Reményik Sándor, Wass Albert... Ennek a szellemi szentélynek volt tanára és igazgatója édesapja, Árkossy Sándor is. Művésznünk is ebben a magyar történelmi miliőben nevelkedett.

És alig pár száz méterrel odább, Mátyás király szülőházában szívta magába kiváló tanáraitól azt a szakmai tudást, szellemiséget és műveltséget, amit, kamatoztatva, grafikusként és festőművészként a mai rangra emelt. Árkossy a Ion Andreescu Képzőművészeti Egyetem festészeti szakán kezdte el tanulmányait, de másodévesen átiratkozott a grafikára, ahol professzora, Feszt László grafikusművész tudása, kísérletező kedve, leleménye szerencsés irányba terelte a tehetséges ifjút. Diplomázás után pedig az erdélyi magyar irodalmi, művészeti és kritikai hetilap, az *Utunk* szerkesztőségében grafikai, szerkesztői, illusztrátori, művészeti tervezői feladatokat látott el kerek húsz évig – kiválóan. Intellektuális környezetben: írók, költők, művészek között élt. Kiadók, szerkesztőségek, nyomdák, színházak, műtermek világában mozgott. Az egész erdélyi magyar kulturális sajtó hasznosította egyre gyarapodó tudását, ismereteit. Költőkollégái közül többen – Lászlóffy Aladár, Király László, Bágyoni Szabó István, Kádár János, Kenéz Ferenc – jeles napjain egy-egy

lélekemelő verssel köszöntötték fel, és méltányolták szerkesztőkollégájuk grafikusai teljesítményét. Banner Zoltán művészettörténész úgy érzi, hogy Árkossy munkáiban a szépség, a groteszk, az abszurd, a szürreális... megannyi megnyilvánulása ölt testet. Művésszé érésében az sem elhanyagolható tényező, hogy az idő tájt a kolozsvári grafikai iskola virágzó szakaszában volt: Deák Ferenc, Cseh Gusztáv, Bardócz Lajos, Plugor Sándor neve kívánczok ide mindennek előtt.

Tisztelőinek növekvő táborát már akkor lenyűgözte alkotói fantáziája, az a képi univerzum – ceruza- és tusrajz, kollázs, linómetszet, fametszet, monotípiák ex libris, könyvborító, illusztráció, folyóirat arculat, táblakép-grafika –, amik szinte naponta kerültek ki kezei közül. Lapszerkesztői húsz éve alatt „körülbelül annyi könyvet tervezett és illusztrált a romániai magyar kiadóknak, az erdélyi magyar íróknak és a világirodalom legnagyobbjainak, mint ahány nap alatt elforog egy esztendő.” (Banner Zoltán) A költő Lászlóffy Aladár örömteli igazságot mond ki: „A gyermeklaptól a könyvkiadóig... az alkalmazott grafika élvonalában látjuk, jellegzetes látásmódja az illusztrációban s az önálló opusban egyaránt a korszerűség s a klasszikum szerencsés egységét, összebékítését sugározza, az alkotó, a gondolatébresztő képszerűségét.” Legfőbb mondanivalója: „az Idő időtlensége, amelyet az a történelmi környezet sugallt, amelybe beleszületett”. (Banner Zoltán) Előbb már jeleztük: Árkossy nem ábrázolóművész, különösen nem az grafikusként. De festői szürrealizmusa sem közvetlenül a valóságból fakad. Grafikai nyelve agglutináló – alapítja meg egyik méltatója –, ragozó, toldalékoló nyelv, amely az értelmezés színeváltozásait tekintve nem ismeri a lehetetlent. Ebben a fejlesztéses kompozíciós rendszerben grafi-

káin, a hetvenes évek végén, megsza-
porodtak az abszurditást szimbolikus-
an megelevenítő emberállatai, a
szembenállás vagy az alku-helyzetek,
s azok a képzeletszülte ijesztő
alakzatok, szörnyek, őszállatok, ame-
lyek néhány évvel később átvezetnek
a festői műfajok (olajgrafika, pasztell,
olajfestmények) expresszív szürrea-
lizmusába. Nem lehet nem összefü-
gést látni a korabeli abszurd román
valóság és az ilyen képi megjeleníté-
sek között. „Kínálta azt néki – mint
egy királynak Keresztelő Szent János
fejét tálcán – az erdélyi Salomé-
lékezés. [...] A vízben egy hínárhal-
maz is éppoly »kibogozhatatlan«,
mint ahogy néha annak tűnik egy-egy
Árkossy rajz, de amelyben mindig le-
lünk valahol egy, a tudat küszöbének
lábtörlője alá rejtett kulcscsomót.”
(Páskándi Géza) „Szűkebb pátriájá-
ban, a jelen és a félmúlt lélekölő ide-
jén különös utat tett meg az infan-
tiloid játéktól az ijesztően groteszk
birodalmáig, s e vándorlás egyben a
felelősség nemzetközi országútja is
volt.” (Banner Zoltán) Árkossy nem
közvetlenül politizált, hanem erkölcsi
csapdákat állított a Gonoszra. Mes-
terien játszik az emberek érzelmvilá-
gának klaviatúráján a legkellemeseb-
bektől a legsötétebb, legijesztőbb
hangzatokat is leütve, képi világba
öntve, már-már varázsolva.

Képein soha nem látni valódi tá-
jat, természetes ég- vagy földdarabot.
Mindent valami azonosíthatatlan
történelmi kód borít be. De ez nem a
múlt, hanem a jövő történelmi köde.
Talán nem tévedünk, ha azt mond-
juk: Erdélyben a művészt a félmúlt-
ban a kényszer terelte a szürreális
nyelvezet felé. Szorongásainkat el
kellett mondanunk, le kellett rajzol-
nunk, hogy enyhüljenek valamelyest
szenvetéseink tünetei. Elfojtott in-
dulatok, szorongások, megrázkódta-
tások öltenek képi formát. „Látnoki
erővel megáldott időutazó.” (Feledy
Balázs)

Az átmenet műfajaiban – az olaj-
rajzban és a pasztellekben – még
benne vannak, belefészkeltek magu-
kat az erdélyi nosztalgikus és keserű
élmények, a „Nyárad-völgyi hajna-
lok, Déva várának mohás kőlapjai, a
Házsongárd, Apáczai Csere János
lépteit őrző rozsdás falevelek nesze-
zése a kálvinista templom előtt, Kós
Károly barázdált mosolya a léghajó-
ként magasba emelkedő sztánai Var-
júvár ablakából – lélekben és gondo-
latban nagyjainkhoz menekülve így
emlékezik a művész az embertelen
időkre. Az sem véletlen, hogy „időn-
ként visszatér szülővárosába, gróf
Bánffy György gubernátor kolozsvári
palotájába (ma Szépművészeti Mú-
zeum – a. k.), ahol ma már fehér hol-
ló a magyar szó. Azért fontos ez az
esemény, mert hazatérő képeivel
Árkossy hozzájárult a feltámadás
misztériumához. A Bánffy-palota
termeit... újra a magyar szó, a ma-
gyar kultúra szelleme járta be.” (He-
gedűs Imre János) És ne feledjük a
művész ex libriseit se, melyeket a ne-
ves bibliofil Gábor Dénes méltatott.

Grafikáin, rajzain dominál a két-
dimenziós, síkszerű formabontás;
ugyanis az elvont jelenségek lekép-
zéséhez több lehetőséget biztosít a
kétdimenziós megjelenítés.

A grafikai szakasz mellett, bekö-
vetkezik a váltás a festészet világa fe-
lé. 1982-ben grafikai munkák mellett
már romantikus-szürreális festmé-
nyeket is kiállított. A művész kompo-
ziciós módszere ugyan nem változik,
de a nyolcvanas évek végén, a kilenc-
venes évek elején tagoltabbá válik a
felület: nyílnak a horizontok, na-
gyobb szerephez jut festészetében a
színek világa, a fény jelenléte.

A mérhetetlen időben történő ba-
rangolásai közben rácsodálkozik a
reneszánsz, a barokk, a holland, fla-
mand festészet világnagyságaira, tel-
jesítményeik értékvilága lenyűgözi,
és – példaképpé állítva maga elé – új-
rateremti őket. Ötven festményén

szerepelnek a halhatatlanok arcképei, mindegyik a maga egyéni lelki sajátosságaival, de úgy, hogy saját képszerkesztésben sugallják azt a kort, annak jellegzetességeit, amelyben éltek és alkottak. Teremtés és újrateemtés jellemzi ezt a sajátos értékrendszerű arcképcsarnokot. Összképi panorámájával a művész sejtetni kívánta morális álláspontját is: mai összekuszált világunkban rossz irányba tartunk.

A kolozsvári művészeti író, Németh Júlia megítélésében „Egy műalkotás akkor jó, ha valami újat, valami sajátosat, valami egyénit, s ezáltal megkapót tud nyújtani. Árkossy István jelenlegi festői és írói teljesítménye ilyen.” Kiragadva kombinálja a részleteket, egyedi kompozícióvá alakítja a megidézett nagymesterek arcképéből és műveiből egybeszerkesztett festői üzeneteket. A művész sokoldalúságára jellemző, hogy a képi megjelenítés valamennyi formájában járatos, a szín és a vonal lehetőségeinek kiaknázásával színvonalas grafikai-festői világot teremt. Ugyanolyan járatos a nyelvi fordulatokban. „*A reneszánsz és barokk festők arcképcsarnokában az életműveket szinte teljes egészében behálózó esszéportrék a hangulati tökélyt visszaadó kanyargó mondataikkal igazi alkotások. [...] A csodált életműbe belefeledkező író önnön szíve líráját bújtatja a mondatokba. Láttató erővel.*” (Szakolczay Lajos)

Nem véletlen, hogy a legnagyobbak: Leonardo, Raffaello, Tiziano életművében – Michelangelót leszámítva – kivételes szerepet játszik az arckép. A reneszánsz és a barokk

szépségben arcunk nyugtot talál a jelenkor zűrzavarában is.

„A múlt és a jelen egyidejű tükröztetése egy-egy műben is lehetséges.” (Fekete György) Árkossy István festészete erre bizonyító erejű példa. A képeket kísérő szövegekben a jövőre is vizionál, értelmiségi kötelezettség sejlik fel esszéiből. A reneszánsz és barokk kor nagymestereinek tökéletes technikája csak „idézet”, hogy annál érzékletesebbé váljon korunk megbomlott, abszurd, értékvesztő süllyedése. A kor nagymestereiről kitűnő parafrázisokat festett, és mély gondolatokkal telített esszéket is fogalmazott róluk.

Árkossy nemcsak az ecset nyelven beszél a világgal és önmagával, hanem esszéiben irodalmi szinten szól hozzánk. Grafikus, festőművész és író egyszerre. Miért ír, kérdezzük, ha ecsettel, tussal, ceruzával, tollheggyel, színekkel és vonalakkal remekül el tudja mondani azt, ami kíváncskodik belőle? Az írás a közlésnek, az önkifejezésnek egy másik szegmense, módja. Nem ritka jelenség ez. Leonardo, Vasari, Kandinszkij, Klee, Vasarely, Moholy Nagy László, Réti, Szőnyi..., mind tollat fogtak, amikor szükségét érezték az írásbeli közlésmódnak. Árkossy is egyre gyakrabban veti papírra gondolatait. Feledy Balázs művészeti íróval egyetértve mondjuk: „sokat tanulhatunk tőle.”

Ha Jánosi Zoltán igaz-szép gondolatával indítottuk ismertetőnket, zárjuk is be egy másik kedves megállapításával: „Árkossy életműve nagy értéke az erdélyi és a magyarországi képzőművészetnek.

Aniszi Kálmán